

УДК 636.08

DOI <https://doi.org/10.32782/inclusion-society-2022-2-2>

Ярослав Анатолійович СУШАРНИК,
кандидат економічних наук, доцент кафедри інклюзивної економіки,
кібернетики і комп'ютерних наук,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: kirily@i.ua
ORCID: 0000-0002-6104-343X

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН У М'ЯСОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІНКЛЮЗІЇ

Посилення міжнародної конкуренції та процеси глобалізації світової економіки стають об'єктивною умовою управління конкурентоспроможністю продукції свинарства. Тому важливими факторами досягнення її утримання переваги над конкурентами стають не тільки інновації та професіоналізм, освіта і наука, але й запровадження нових систем організації виробництва, заснованих на використанні переваг спеціалізації, інтеграції та кооперації серед яких виділяються нові організаційно-економічні взаємозв'язки між підприємствами, організаціями, компаніями, що забезпечують умови створення сітєвих структур – кластерів.

У статті проводиться дослідження сутності інтеграційного об'єднання в АПК. Обґрунтовується ефективність створення об'єднань між підприємствами м'ясопродуктового підкомплексу та організаціями, що займаються будівництвом, освітою, фінансами.

Ключові слова: підприємство, м'ясо, інтеграція, заклад вищої освіти, свинина.

Yaroslav Anatoliiovych SUSHARNYK,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the
Department of Inclusive Economics, Cybernetics
and Computer Sciences,
Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education
«Kamianets-Podilskyi State Institute»
E-mail: kirily@i.ua
ORCID: 0000-0002-6104-343X

FORMATION OF EFFECTIVE INTEGRATIVE RELATIONS IN THE MEAT SUBCOMPLEX THROUGH THE PRISM OF INCLUSION

The strengthening of international competition and the processes of globalization of the world economy are becoming an objective condition for managing the competitiveness of pig farming products. Therefore, important factors in achieving and maintaining an advantage over competitors are not only innovation and professionalism, education and science, but also the introduction of new production organization systems based on the use of the advantages of specialization, integration and cooperation, among which new organizational and economic relationships between enterprises stand out. organizations, companies that provide conditions for the creation of network structures – clusters.

The article examines the essence of the integration association in the agro-industrial complex. The effectiveness of creating associations between enterprises of the meat product sub-complex and organizations engaged in construction, education, and finance is substantiated.

Key words: enterprise, meat, integration, institution of higher education, pork.

Вступ. Не руйнуючи конкуренцію як здорову рушійну силу світової економіки, кластери здатні трансформувати конкуренцію в інтеграційну кооперацію, а національна економіка стає потужним двигуном соціально-економічного зростання і механізмом національної безпеки перед загрозою тотального корпоративного глобалізму. За даних умов, кластери захистять національних виробників свинини від глобальних монополій, тим самим захищаючи інтереси держави та регіональної економіки.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження інтеграційних об'єднань було присвячено праці В. Андрійчука, Ю. Вінслава, О. Гогулі, С. Гречанюка, В. Месель-Веселяка, А. Полякової, І. Пономаренко, В. Амбросова, В. Бойка, М. Маліка, М. Місюка та ін.

Викладення основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку м'ясопродуктового підкомплексу головним завданням є забезпечення високих темпів зростання обсягів виробництва продукції свинарства, нарощування ефективності її виробництва і на цій основі забезпечення населення високоякісною свининою. Тому для України виникає потреба в активізації діючих і пошуку нових джерел та чинників позитивної динаміки розвитку економіки та забезпечення конкурентоспроможності галузі свинарства.

Одним з самих прогресивних спрямувань теорії та практики дослідження, організації і розвитку економічної діяльності, яким доведено свою ефективність у більшості країн світу є концепція кластеризації. Дана концепція була вперше сформована у 80-х роках ХХ століття і нею було узагальнено найкраще із багатьох попередніх теорій, а саме: конкурентоздатності, інституційного, інноваційного і територіально-промислового розвитку.

1. На сьогоднішній день в сучасній науковій літературі немає загальноприйнятого визначення кластеру, як такого. Різні вчені та економісти (як іноземні так і вітчизняні) розуміють і тлумачать дане поняття по-різному. Відповідно до першого визначення, яке дав М. Портер, «кластер – це група географічно близьких взаємозв'язаних компаній і пов'язаних з ними організацій, діючих у певній сфері, що характеризуються спільністю діяльності та взаємодоповнюють одна одну» [3, с. 64].

Масштаби кластера можуть бути зумовлені групами виробників одного міста чи регіональної соціально-економічної системи або навіть країни чи декількох сусідніх країн. В залежності від складності і глибини кластерам притаманна різна форма, проте більшість поєднує: підприємства «готового продукту» чи сервісу; комплектуючих виробів, механізмів, сервісного обслуговування; фінансові інституції, фірми супутніх галузей. Урядові структури, що суттєво впливають на кластер, можуть розглядатися як його частина.

2. Ініціатива запровадження в Україні сітєвих структур – кластерів належить відомому економісту С.І. Соколенку, який започаткував на Хмельниччині формування нової виробничої системи в аграрній сфері економіки, заснованої на сітєвій моделі управління виробництвом та її адаптації до трансформаційної економіки України [1, с. 164].

3. На даному етапі розвитку економіки в Україні відбувається переорієнтація економічних досліджень на регіональний рівень і пошук шляхів формування конкурентоспроможних регіонів, серед яких найбільш ефективним нині вважається кластерний підхід. Швидко зростає розуміння кластерної філософії, а кластери стають ключовим компонентом національної та регіональної стратегій соціально-економічного розвитку.

У процесі проведеного нами соціологічного опитування встановлено, що ідею створення м'ясопродуктового кластера у Хмельницькій області підтримали майже 84% респондентів (рис. 1).

Необхідну умову функціонування м'ясопродуктового кластера становить визначення етапів його формування та розвитку на рівні Хмельницької області. Так, на першому етапі аналізують функціонування ринку свинини та вивчають проблеми галузі, які можна розв'язати за допомогою формування м'ясопродуктового кластера.

Однією із умов ефективного та результативного функціонування м'ясопродуктового кластера є постійне залучення нових учасників, зокрема зміна активних членів кластера можлива зі зміною тем проектів, що втілюються дійсними учасниками кластера. М'ясопродуктового кластер віддає переваги своїм членам перед окремими товаровиробниками свинини, оскільки в його межах постійно проходять науково-практичні конференції, семінари, робочі зустрічі й інші заходи, які сприяють підвищенню професійного рівня фахівців на ринку продукції свинарства, розповсюдженню знань щодо забезпечення розвитку ринку продукції свинарства.

Даний підхід створення кластеру у м'ясопродуктовому підкомплексі дозволить підвищити рівень ефективності взаємодії приватного сектора, торгових асоціацій, держави, освітніх та дослідних установ тощо.

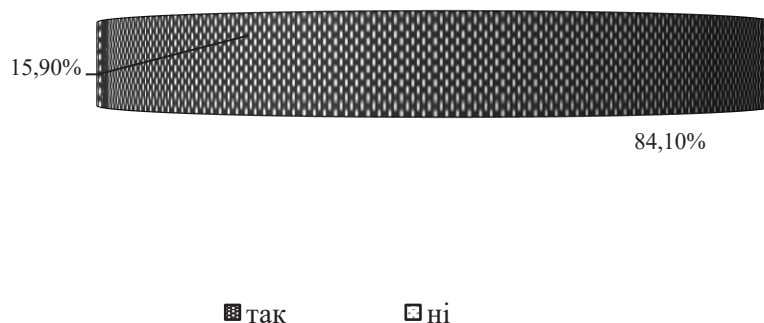

Рис. 1 Результати експертної оцінки створення м'ясопродуктового кластера у Хмельницькій області

Джерело: власні дослідження

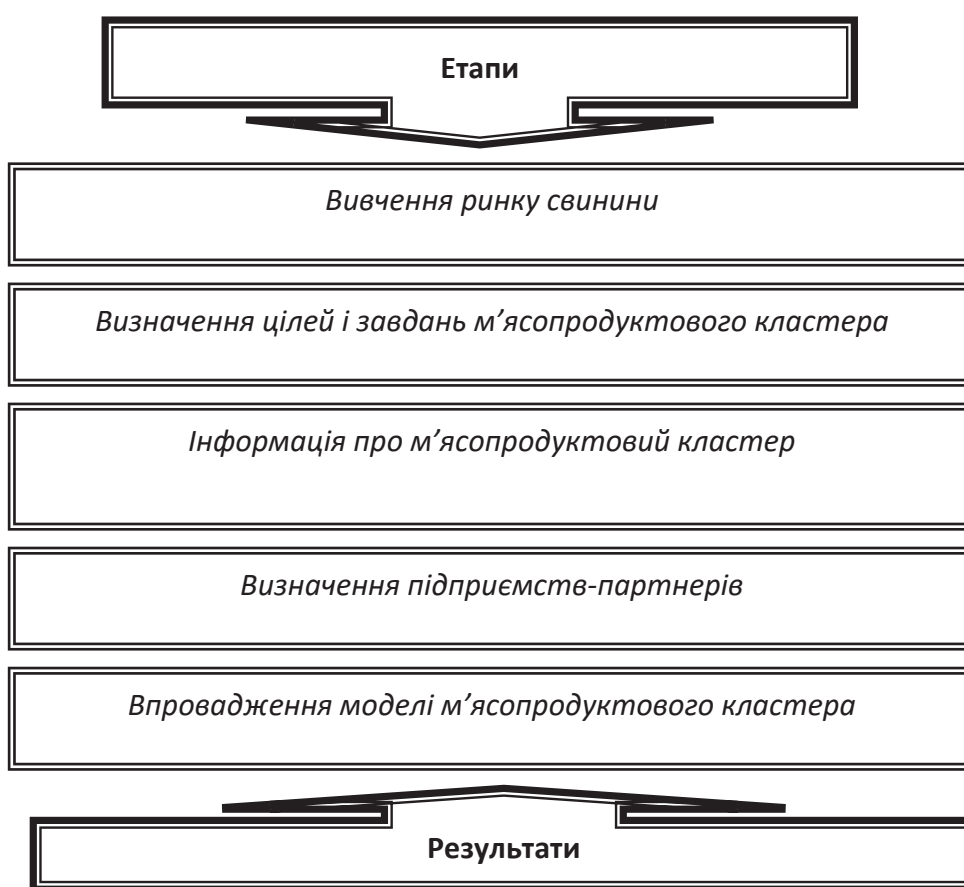

Рис. 2 Етапи розвитку м'ясопродуктового кластеру

Джерело: власні дослідження

Центром м'ясопродуктового кластера Хмельницької області виділено кілька потужних підприємств (ТОВ «Верест», ТОВ «М'ясний двір Поділля», ТОВ «Проскурів агро»), при цьому між ними зберігаються конкурентні відносини. Концентрація у м'ясопродуктового кластері суперників, їх покупців і постачальників сприяє зростанню ефективної спеціалізації виробництва свинини. При цьому до даного кластеру можуть входити і дрібні фірми. Крім того, кластерна форма організації у м'ясопродуктового підкомплексі приведе до прискорення виробництва інноваційного продукту.

Об'єднання шляхом вертикальної інтеграції у м'ясопродуктовий кластер сприятиме формування не спонтанної концентрації різнобічних технологічних і наукових винаходів, а певний систематизований процес поширення новітніх знань і технологій виробництва, переробки і реалізації продукції свинарства. При цьому важливу умову ефективної трансформації в інновації винаходів, а інновацій у конкурентні переваги м'ясної продукції складає формування мережі зв'язків стійкого характеру між всіма учасниками кластерного формування.

В кластерному середовищі дедалі необхіднішою умовою є співробітництво основних, підтримувальних і споріднених підприємств та їх функціонування на конкурентному ринку (табл. 1).

Функціонування м'ясопродуктового кластеру Хмельницької області шляхом згурпування підприємств різних галузей і їх взаємодії утворюватимуть так званий синергійний ефект.

Таблиця 1

Кластерна інфраструктура підприємств Хмельницької області

Головна галузь	Підприємства, які забезпечують виробництво продукції свинарства	Підприємства переробної галузі	Обслуговуючі підприємства
ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ СВИНАРСТВА (сільськогосподарські підприємства і особисті селянські господарства)	Кормовиробництва	ТОВ «М'ясний двір «Поділля», ТОВ «Шепетівський м'ясокомбнат», ТОВ «Кам'янець-Подільський птахокомбінат», ТОВ «Кам'янець-Подільський м'ясокомбінат», ВАТ «Кам'янець-Подільський м'ясоконсервний комбінат», ТОВ «Проскурів-агро», ТОВ «Верест»,	Фінансово-кредитні
	Ветеринарії	ДП «Проскурів-м'ясопродукт», ТОВ «М'ясопереробне підприємство Аркон», ТОВ «Екопродукт-Поділля», ТОВ «Тан-дем», ТОВ «М'ясопереробний завод «Поділля», ТОВ «Мосспас»	Страхові
	Комбікормові (Скібнівський комбікормовий завод, Шутновецький комбікормовий завод)	Торгово-посередницькі організації м'ясної продукції	Будівельні
	Ремонт сільськогосподарської техніки		Освіта і наука

Джерело: власні дослідження

Таким чином, кластерне об'єднання дасть можливість змінити стратегію ведення галузі свинарства з наданням першочергового значення нарощуванню валового виробництва м'яса свинини, використовуючи прогресивні енерго- та ресурсоощадні технології, і підвищенню якості та конкурентоздатності продукції. Розробка та впровадження ефективних технологічних рішень виробництва м'яса свиней застосовуватиметься як у великотоварних, так і в дрібних господарствах, причому перевага у виборі пріоритетних напрямів прискореного збільшення виробництва свинини надаватиметься створенню та розвитку великих агропідприємств. Для цього в області є всі передумови, зокрема: наявність досвіду ведення великотоварного виробництва – у 70–80-х роках минулого століття Хмельницька область була лідером в колишній радянській Україні у спеціалізації та кооперації м'ясного свинарства; наявність виробничої бази свинарства і кормовиробництва; висока природна родючість ґрунтів; функціонування племінної бази тварин з високим генетичним потенціалом; наявність потужних промислових переробних підприємств та значних резервів робочої сили на селі.

Кластерні м'ясні зони організуються на територіях із розвиненим свинарством і підприємствами інфраструктури або навіть у районах, які мають потенціал розвитку галузі на перспективу. На невеликих за розмірами підприємствах організація кластерних зон продукції свинарства можлива на міжрайонній основі.

Таким чином, організація м'ясопродуктового кластеру у Хмельницькій області ініціюється за географічним принципом, тобто там, де спостерігається висока концентрація подібних підприємств як за виробленою продукцією, так і за принципами організації галузі свинарства.

Слідування географічному принципу створення м'ясопродуктового кластеру дає змогу посилити синергійний ефект від присутності подібних підприємств не тільки за участю в основному технологічному ланцюгу виробництва і переробки свинини, але й тих, що обслуговують основне виробництво продукції свинарства. Завдяки цьому створюється певна локальна самодостатня економіка галузі, спрямована на забезпечення продукцією свинарства регіону і гарантованого збуту її надлишків за межі кластера. Крім підприємств у м'ясопродуктивний кластер включається місцевий соціум територіального утворення, що сприяє розвитку додаткових взаємовигідних відносин між підприємствами і населенням.

Організаційна структура регіонального м'ясопродуктового кластера, представлена на рисунку 3.

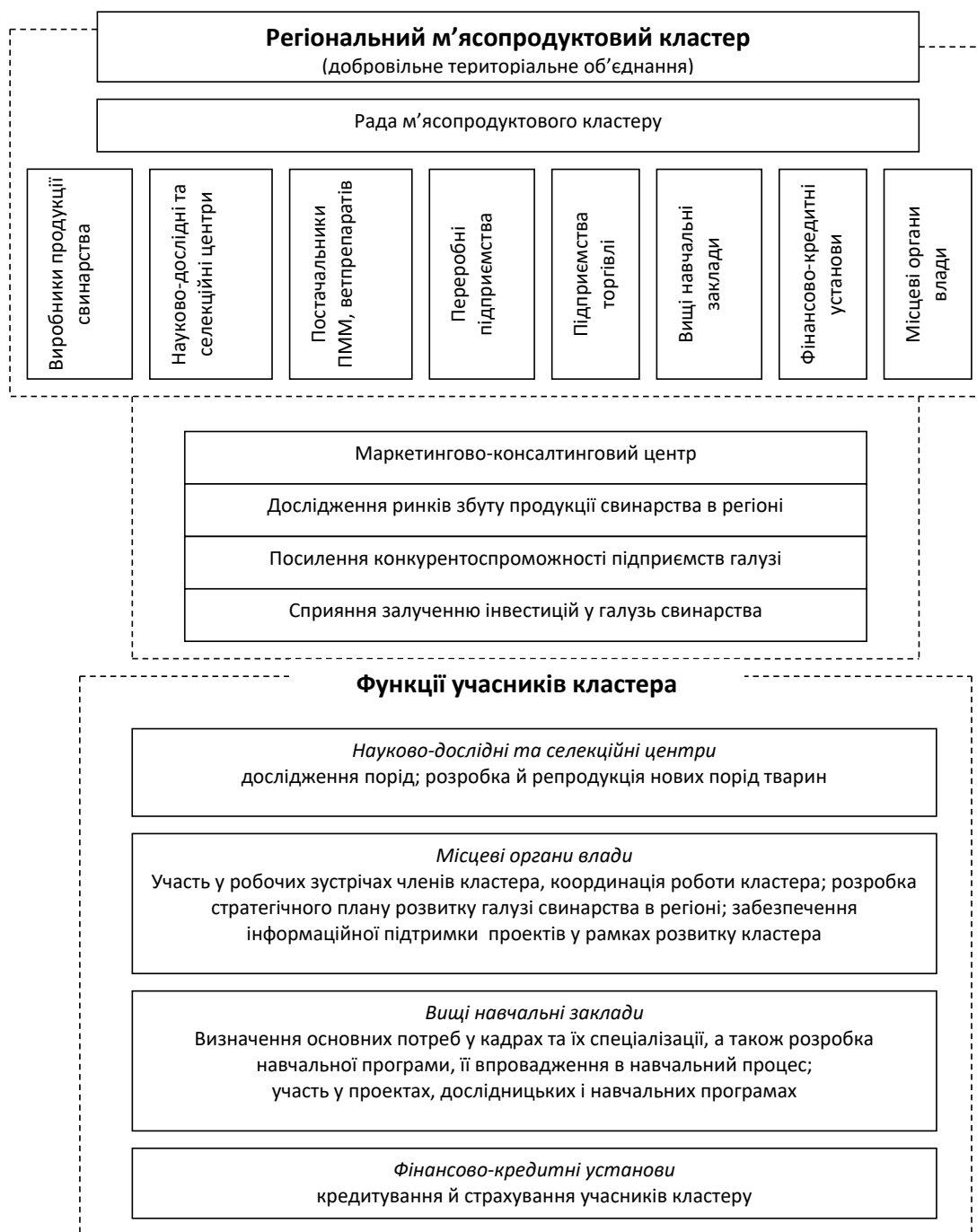

Рис. 3. Схема регіонального м'ясопродуктового кластера

Джерело: власні дослідження

В проєкті по створенню м'ясопродуктового кластера участь Хмельницької обласної державної адміністрації полягає в наступних діях: призначення координатора з боку місцевої адміністрації; регулярна участь у робочих зустрічах, засіданнях підприємств-членів кластера з метою визначення проблем галузі та їх розв'язання; створення робочої групи для розробки стратегічного плану розвитку області; забезпечення інформаційної підтримки заходів і проєктів у рамках розвитку даного кластера; участь у проєкті, спрямованому на поліпшення якості місцевої продукції галузі свинарства; залучення представників підприємницьких структур до формування кластера.

Щодо м'ясопродуктового кластеру, на нашу думку, мають обов'язково ввійти племінні господарства, племінні підприємства, підприємства з постачання паливно-мастильних матеріалів (рис. 4).

Запропонований кластер також сприятиме створенню нових робочих місць і тим самим зниженню рівня безробіття в області. В межах кластера, проходитимуть тематичні і науково-практичні конференції, семінари, робочі зустрічі, тренінги тощо, які сприятимуть підвищенню професійного рівня фахівців на ринку продукції свинарства, поширюватимуть знання щодо сталого розвитку регіону, в тому числі й галузі свинарства, а також друкуватимуться інформаційні, довідкові, методичні матеріали з даного питання. Ефективне функціонування кластера неможливе без розв'язання фінансово-кредитних проблем і розвитку інформаційно-консультативного обслуговування.

Кількість осіб з івалідністю в Україні станом на початок 2020 році була близько 2,635 млн. Це складає 6% від загальної кількості населення України. Отже, ми маємо великий резерв робочої сили, що може бути зайнятий в економіці країни [5].

В Рекомендаціях № R 92 Ради Європи говориться, що особи з інвалідністю повинні мати найбільшу економічну незалежність, зокрема, найбільш кваліфіковану роботу і відповідний особистий дохід, мінімальні засоби до життя, якщо потрібно, то за допомогою соціальних виплат, найбільшу мобільність, доступ в будівлі і транспорті засоби [4].

Основними напрямками соціального захисту осіб з інвалідністю у країнах ЄС є: – допомога у повсякденному житті (assistance with activities of daily living – ADLs) та сприяння незалежному життю; – працевлаштування інвалідів осіб з інвалідністю [4].

Одним із можливих механізмів активної інклюзії осіб з інвалідністю у сучасне суспільство є отримання ними університетської освіти. Так, Болонська система сприяє процесу демократизації освітнього простору, багатоукладності і варіативності освіти, її регіоналізації і прагненню відповідати європейським стандартам. Новітня система освіти покликана зрівняти у правах і можливостях випускників усіх європейських вузів, розширити можливості для їх працевлаштування [2].

Саме створення кластерів, які би створювали додаткові робочі місця, включення в їхній склад закладів вищої освіти, створить можливість забезпечити осіб з інвалідністю робочими місцями в новоствореному кластері. Це дасть можливість вирішити проблему забезпечення новостворених робочих місць робочою силою і ввести в суспільство осіб з інвалідністю.

Як свідчить світова практика, створення кластерів є затратним процесом, в якому на себе держава бере майже половину фінансування (коштом регіональних і національного бюджетів). До того ж кластерні утворення значно використовують нові механізми фінансового забезпечення, в тому числі через аутсортинг, формування кредитних спілок, субконтрактинг.

Крім того, кластер позитивно впливатиме на стан економіки всіх районів області. Розвиток механізмів інтеграції великого і малого бізнесу, в першу чергу, є сьогодні сучасною вимогою ринку. За оцінкою фахівців, особливо перспективним, вважається механізм взаємодії великого і малого бізнесу шляхом використання технологій кластеризації. Як підтверджує світовий досвід, кластерами більш ефективно і раціонально використовується наявний капітал, надають допомогу підприємствам-учасникам кластеру, здійснювати економію ресурсів і контролюють стратегічність і цілеспрямованість використання залучених інвестиційних ресурсів, пришвидшують поглиблення спеціалізації, підвищують рівень якості продукції і підвищення обсягів виробництва, здійснюють сегментування ринку, розширюють асортимент продукції та створюють нові підприємства, пришвидшують запровадження новітніх технологічних процесів, мінімізують рівень зайвих виробничих потужностей і здійснюють оптимальний розподіл прибутків та витрат між учасниками кластера.

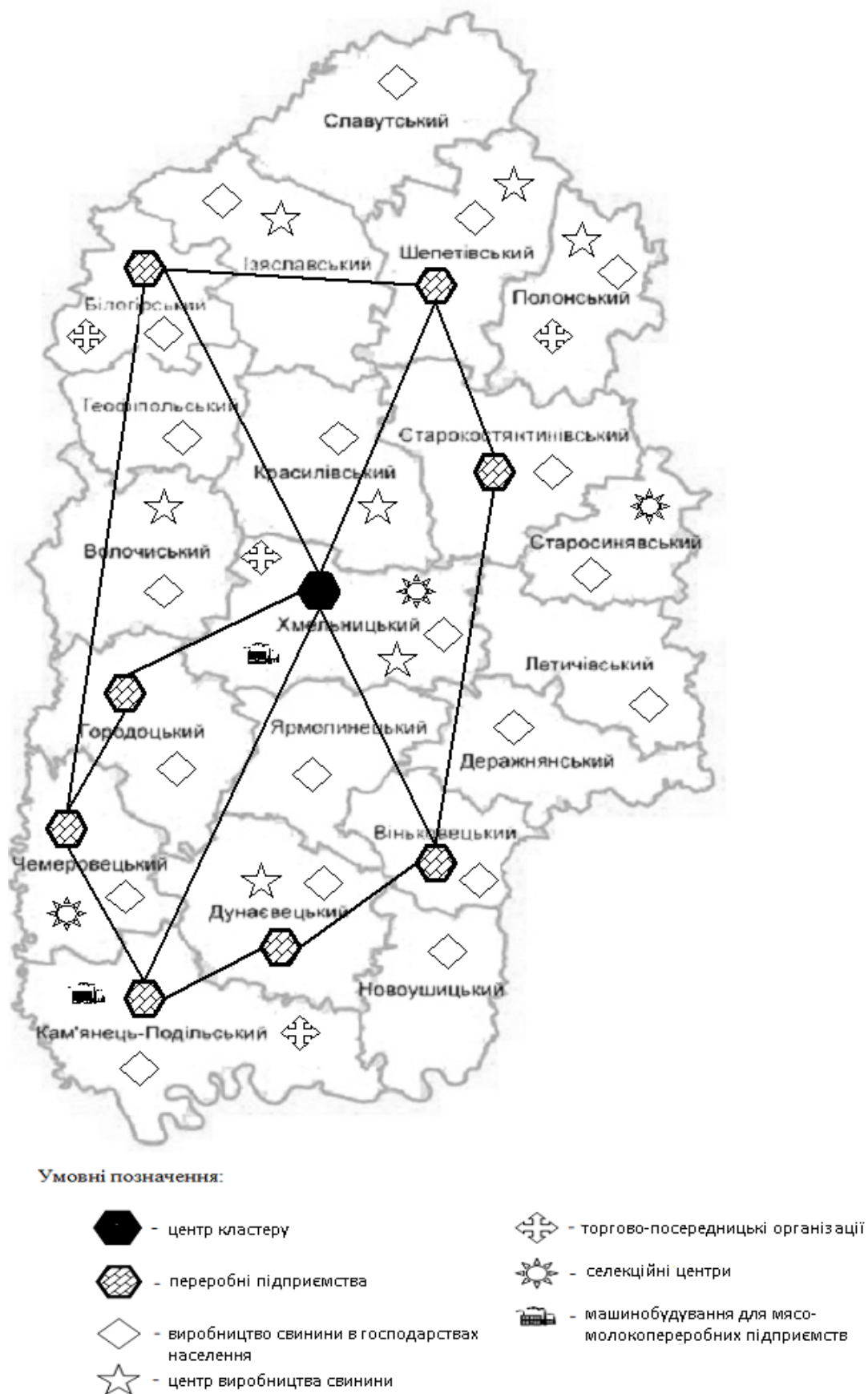

Рис. 4. Схема розміщення м'ясопродуктового кластеру в Хмельницькій області

Джерело: розроблено автором.

Для влади можливо виокремити ряд переваг кластерної політики. За умов формування кластерів більш краще використовується потенціал окремих регіональних соціально-економічних систем та територій, відбувається посилення партнерського діалогу «бізнес – влада», диверсифікація регіональної економіки, зростання кількості платників податків і розширення бази оподаткування, зниження залежності бюджету від окремих бізнес-формувань монопольного профілю. У бізнесових структурах кластерний підхід у більшій мірі забезпечує повне використання кадрового потенціалу та інфраструктурного забезпечення територій, одержується доступ до рекомендацій та досліджень наукових центрів, що дозволяє знизити витрати, отримується доступ до нових ринків. Регіони, у яких сформовано кластери, набувають певних переваг. Кластерні формування забезпечують вирішення основної маси територіальних соціальних проблем, вони спрямовані на поліпшення інфраструктурного забезпечення регіонів, в яких функціонують, забезпечують вирішення проблеми зайнятості.

Для того, щоб вийти на режим функціонування кластерних утворень, в окремих регіонах потрібно майже рік спільних зусиль бізнесу, науки і влади. Для цього виявляють існуючі і потенційні кластери, пріоритетне спрямування ініціатив кластеризації, здійснюється ретельна оцінка вибраних кластерних утворень, розробляється детальна програма дій по кожному кластерному утворенню.

Література:

1. Азримиян А. Краткий экономический словарь. Москва.: Институт новой экономики, 2002. 1088 с.
2. Дяченко О.П., Казарян Г.Г. Соціальне замовлення як інструмент державно приватного партнерства в системі соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні. Інвестиції : практика і досвід. 2018. № 20. С. 89-93.
3. Портер М. Конкуренти пер. с англ. Москва. «Вильямс», 2006. С. 154.
4. Deborah Mabbett. (2002). Vznachennya nezdatnosti v Yevropi. Porivnyalnij analiz. [Definition of disability in Europe. A comparative analysis] European Commission: Employment & social affairs, (239 p.)
5. Sistema Vzayemnoyi Informaciyi na Socialnomu Zahisti Yevrokomisiyi [Mutual Information System on Social Protection of European Commission]. URL: <http://ec.europa.eu/socia>

References:

1. Azrymyian A. Kratkyi ekonomycheskyi slovar. Moskva.: Ynstytut novoi ekonomyky, 2002. 1088 s.
2. Diachenko O.P., Kazarian H.H. Sotsialne zamovlennia yak instrument derzhavno pryvatnoho partnerstva v systemi sotsialno-ekonomichnoho zabezpechennia osib z invalidnistiu v Ukraini. Investytsii : praktyka i dosvid. 2018. № 20. S. 89-93.
3. Porter M. Konkurenty per. s anhl. Moskva. «Vyliams», 2006. S. 154.
4. Deborah Mabbett. (2002). Vznachennya nezdatnosti v Yevropi. Porivnyalnij analiz. [Definition of disability in Europe. A comparative analysis] European Commission: Employment & social affairs, (239 p.)
5. Sistema Vzayemnoyi Informaciyi na Socialnomu Zahisti Yevrokomisiyi [Mutual Information System on Social Protection of European Commission]. URL: <http://ec.europa.eu/socia>